

samo duhovne narave, temveč tudi geografske, ki je naša zgodovinska realnost. Slovenski prostor je namreč zlahka obvladljiv: kar se zgodi na enem koncu, odmeva tudi na drugem. To je po eni strani prednost, ki odločilno prispeva k enotnosti slovenskega kulturnega prostora, hkrati pa tudi šibka stran, saj dobi v tem prostoru večkrat prav majhna, lokalna zdrava nacionalne razsežnosti. To nam pogostoma zastira pogled in jemlje smisel za pravo mero.

Poleg vsega tega pa obstaja tudi dejstvo, da je v tem slovenskem prostoru mogoče doseči popolno enotnost v iskrenosti in naravnosti nacionalnega čustva, osebnega in občega čutenja, ki ga pogojuje zavest o pripadnosti istemu narodu in usodni navezanosti nanj, toda enako pomembno je tudi to, da na tem prostoru (matična dežela, zamejstvo) obstajajo in se celo — vsaj zdi se tako — izostrujejo različne gospodarske, politične in družbene narave, ki, kot vemo, vplivajo tudi na kulturo in na poglede nanjo. In prav na tej ravni se morda srečujemo z veliko preizkušnjo, ki jo pred slovensko kulturo postavlja naša narodna usoda: zavedajoč se razlike, ki so med nami, tudi spoštujoč te razlike, ohranjati in utrjevati s kulturo enotnost slovenskega prostora, ki je, ne nazadnje, tudi enotnost naše narodne biti.

Morda najboljši kažipot v takó pojmovano enotnost slovenskega kulturnega prostora, ki raste iz zavesti o pripadnosti narodu, je naš odnos do Prešerna, združujoč in trden.

(Uvodni nagovor na Prešernovi proslavi 9. 2. 1975 v Portorožu)

ZAKAJ O KNJIŽEVNI KRITIKI POSEBEJ?

Nenaden klic po »pravi« književni kritiki* ni povsem nepričakovan, če-

* Pričujočo gloslo je njen avtor napisal kot odgovor na anketo o knjižni kritiki pri nas, ki jo je razpisal beograjski dnevnik Borba.

prav po svoje vendarle nekoliko nekritičen. Namreč: ko v zadnjem času opozarjamo na deficitarnost književne kritike pri nas, izražamo to svojo zaskrbljenost tako, kot da gre za nekakšno posebnost prav književne kritike in da so nekatere negativitete (brezidejnost, klanovstvo, nizka strokovna raven in podobno) značilne samo zanjo, ne pa za vso našo umetniško kritiko. Osebno sem celo mnenja, da so filmska, likovna, glasbena in gledališka kritika celo mnogo bolj obremenjene z vsem tistim, kar zdaj odkrivamo v književni kritiki, kot pa književna kritika sama, nad katero pa smo tako zelo zaskrbljeni.

Gotovo obstajajo tehtni razlogi za takó poudarjeno pozornost eni sami zvrsti kritike: gre pravzaprav za obrnjeno pozornost do naše sodobne književnosti, s katero največkrat ne vemo kaj početi, pa bi radi poklicali na pomoč kritiko, ki naj bi nam pomagala iz zagate. Filmski in televizijski program, na primer, gledamo in si o njem sproti oblikujemo svojo sodbo; o knjigi, ki pa je nismo prebrali, a ima svoj vpliv, je vendarle živa, bi radi zvedeli vse »bistveno« iz kritike. Toda kritika, ugotovljamo, nas pušča na cedilu, ob istem delu zna biti protislovna, apologetska in negatorska, odvisno od tega, kdo jo piše in o kom kdo piše.

V določenem obsegu je to že v sami naravi književne kritike, ki ni znanost in je praviloma močno prežeta s subjektivnostjo, največkrat militantna, prestižna, cehovska tako kot večkrat tudi predmet njenega interesa, književnost sama. Največkrat je književna kritika skupaj z beletrijo neločljiv del nekega književnega gibanja z dokaj določljivimi umetniškimi nazori, vrednotami in posebnostmi izraza. Večji del kritike je torej neločljivo vezan na čisto določen tok književnosti. Tako se večkrat dogaja (vsaj pri nas v Sloveniji), da cela vrsta leposlovnih del (proze, poezije, dramatične) ne doživi nikakršne kritike,

ne apologetske ne negatorske, pa tudi ne analitične, ker so ta dela čisto preprosto ne glede na svojo umetniško vrednost — zunaj resničnega interesa kritike. Tako nastajajo nerazumljiva nesorazmerja, saj je današnja kritika že po svoji temeljni naravnosti bolj ali manj dosledno selektivna, v tistem, kar jo resnično »zanima«, išče in najde tudi sama svoj globlji smisel, za vse drugo pa je preprosto ni. Malo (če sploh so) je pri nas takih osebnosti, katerih pozornost bi pritegovala književnost kot celota in ne samo en njen del. Navadno gre za generacijsko zraščeno beletrije in književne kritike, zanesljivo pa za sorodnost, če ne že istovetnost, umetniških nazorov, izrazne usmeritve, pa tudi idejnega sporočila. Sicer pa je književna kritika kot poklic pri nas skoraj neobstoja, tudi kot dejavnost je praviloma kaj malo ugledna, zato se z njo konkretno ukvarjajo skoraj izključno mladi, zvečine iskreno zazrti samo v književnost svoje generacije oziroma tistih iz prejšnjih generacij, v katerih vidijo svoje bolj ali manj avtentične predhodnike. Tisti redki med književnimi kritiki, ki pa se le uveljavijo, se kaj kmalu umaknejo na uglednejše in manj izpostavljeno področje: v esejistiko, v teoretične razprave, v literarno zgodovino.

Predvsem pa: ko razpravljamo o književni kritiki, moramo govoriti o književnosti, še zlasti zato — pa naj si to priznamo ali ne — ker bi prek kritike radi spoznali književnost. Tu pa, pri našem odnosu do sodobne književnosti, je več nesporazumov. Gotovo nisem sposoben opozoriti na vse, morda tudi ne na najbolj bistvene med njimi, na enega, najbrž najbolj trdovratnega, pa bi vendarle rad spomnil: gre za naše napačno pojmovanje književnosti (in umetnosti sploh), za pojmovanje namreč, da je umetnost ena sama in da ne more biti, če je zares kvaliteta, drugačna kot napredna. To v praksi pomeni: ko se srečamo s kakšnim književ-

nim delom (romanom, zbirko novel, pesmi, dramo), za katerega ugotovimo, da je napisano umetniško prepričljivo, sveže, izvirno, ga avtomatično razglasimo tudi v družbenem smislu za napredno; če pa se pri takem delu zatakne in je deležno prej politične kot estetske ocene, zanikamo — če je politična ocena negativna — tudi vsakršno drugo vrednost, tudi povsem evidentno, kot da je res »prava« umetnost (v tem primeru književnost) ena sama. Polemike, ki se ob takih knjigah razvnamejo, samo zmedejo bralce, diskreditirajo književno kritiko kot javno dejavnost, književnosti sami pa prav nič ne pomagajo.

V naši socialistični družbi je ta pojav vreden še posebne pozornosti, ker sta tendenca in idejno sporočilo umetniškega dela večkrat močno zastrta, v dobrem in slabem smislu, zaradi česar so nesporazumi, tudi nehoteni, pogosti in boleči. Svoj odnos do sodobne književnosti bi morali, tudi ob pomoči književne kritike, zniansirati tako, da bi znali pravično oceniti tudi vmesne »stopnje«, se pravi dela, ki sicer ne izžarevajo socialističnega duha, niso pa socialistični družbi sovražna, ki so torej tudi v političnem smislu korektna, a so hkrati umetniško pomembna, zato vredna naše pozornosti. Tudi družbene. Takšen odnos bi nam omogočil, da bi lažje opozarjali na obe skrajnosti: na pisanje, ki ga sicer navdihuje napredna družbena misel, a mu ne gre zaradi te misli podariti umetniške cene, ki je v resnici nima; kakor tudi na dela, ki so umetniško sicer kvalitetna, a jim ne gre zaradi te umetniške vrednosti podariti socialističnih idejnih prvin, ki jih sama v sebi nimajo.

Ko govorimo o marksistični književni kritiki, ki je nimamo dovolj, a bi morala biti prevladujoča, gre med drugim za kritiko, ki naj ne bi imela kompleksa pred resnično umetnostjo, ki pa je družbenopolitično neustrezna, ali socialistični ureditvi celo sovražna, pa

ljudi ne politične obzirnosti do literature, ki je čisto preprosto slaba, čeprav so njihovi avtorji napredni ter našemu času in družbi predani. S preprostimi besedami povedano: morali bi imeti profesionalni in državljanski pogum in zapisati — ko je kakšno delo res takšno: izvrstna knjiga z nesprijemljivo tendenco, ali: slaba knjiga kljub dobrenu avtorjevemu namenu. Kajti književnost ni ena sama; če pa to oznako le sprejmemo, moramo vsaj priznati, da ni neka abstraktna, nepremakljiva točka na prav tako abstraktni daljici družbe in časa, temveč je zajeta med dve skrajnosti: med genialnostjo in šarlatanstvom, med naprednostjo in nazadnjaštvom. Seveda: v menjajočem se medsebojnem odnosu.

Na koncu samo še to: tudi književna kritika — kakršnokoli že imamo — je vsaj v določenem smislu otrok družbe; če jo hočemo drugačno, moramo spremeniti vse tisto, kar takšno kritiko v

naši družbi pogojuje. Predvsem pa ne gre pozabiti, da je naša književna kritika kljub očitnim slabostim vendarle na višji ravni, tudi bolj načelna in idejna, kot umetniška kritika na drugih področjih. Samo zaradi preglednosti, s praktičnega vidika torej, gre obravnavati posebej stanje in pota v naši književni kritiki, ne zaradi deformacij, ki da so v njej večje kot na drugih področjih.

Sicer pa ta poudarjena skrb — tudi zaskrbljenost — za našo književno kritiko vendarle pomeni — *mutatis mutandum* — poudarjeno pozornost do naše sodobne književnosti, kot da ima napisana beseda večjo težo od podobe ali zvoka.

Morda pa je takšna zavest le preveč tradicionalna. Tudi o tem kaže razmišljati, ko govorimo o književni kritiki danes.

Ciril Zlobec